

ДЕЯКІ АСПЕКТИ, ЯКІ СУПРОВОДЖУЮТЬ НАДАННЯ ПРАВОВОЇ (ПРОФЕСІЙНОЇ ПРАВНИЧОЇ) ДОПОМОГИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ В АПЕЛЯЦІЙНІЙ ІНСТАНЦІЇ

CERTAIN ASPECTS OF PROVIDING LEGAL (PROFESSIONAL LAW) AID IN A CIVIL PROCESS IN THE APPEAL INSTANCE

Шпак М.В., к.ю.н.,

асистент кафедри цивільної юстиції та адвокатури

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

У цій науковій статті зазначається, що правова допомога у цивільному процесі є важливим юридичним інструментом захисту прав громадян України та іноземців, які потребують юридичного захисту у разі виникнення судових спорів у порядку цивільного судочинства, в тому числі і на стадії апеляційного оскарження рішення (ухвали) суду першої інстанції.

В цій публікації стверджується, що можливо спрогнозувати, що в подальшому все більше стане вплив системи ІТ на систему цивільного судочинства. У зв'язку з цим, наприклад, було б доречно міркувати про запровадження нових категорій адвокатів – ІТ адвокатів, адвокатів у сфері криптовалют, адвокатів у сфері штучного інтелекту.

У цій науковій роботі звертається увага на різних видах правової (професійної правничої) допомоги у цивільному процесі в апеляційному порядку.

Автором аналізується статистика та судова практика щодо апеляції.

Правова (професійна правнича) допомога при апеляційному перегляді рішень судів першої інстанції у цивільному процесі є спеціальним додатковим благом (підтримкою), яка надається з боку юриста (адвоката) своєму довірителю, якщо він не зможе самостійно здійснити захист своїх прав в суді апеляційної інстанції або ж бажає навіть володіючи юридичними знаннями отримати супровід з боку особи, яка пройшла спеціальну поглиблену правничу підготовку. Подальші наукові дослідження з проблематики правового забезпечення правової (професійної правничої) допомоги у цивільному судочинстві в апеляційному порядку доцільно також приділяти, наприклад, таким напрямкам: штучний інтелект та його вплив на інститут професійної правничої допомоги при перегляді судових рішень по цивільним справам в апеляційному порядку. Крім цього, у цій науковій статті звертається увага і на необхідності в майбутньому вивчення та інших напрямів щодо правової допомоги у цивільному процесі в апеляції, про які акцентується увага у висновках.

Ключові слова: цивільний процес, правова допомога, апеляція, апеляційне оскарження, адвокат.

In this scientific article notes that legal aid in civil process is an important legal instrument for protecting the rights of Ukrainian citizens and foreigners who needs legal protection in the situation of legal disputes in civil proceedings, including at the stage of appeal.

In this publication argues that it is possible to predict that in the future the influence of IT will become stronger on the civil justice system. In this regard, for example, would be appropriate to think about the creating of new categories of lawyers – IT lawyers, lawyers in the field of cryptocurrencies, lawyers in the field of artificial intelligence.

In this scientific work, is paid attention to various types of legal (professional law) aid in the civil process in the appellate procedure.

The author analyzes the statistics and court practice about the appeal.

Legal (professional law) aid in appeal proceedings about the decisions of first instance courts in civil process is a special additional benefit (support) which is provided by a jurist (advocate) to his client, if he (she) is can't to defend rights independently in the court of appeal or wants to receive support from a person who ended special law training. In the future scientific researches in problems of legal support of legal (professional law) aid in civil proceedings in the appeal procedure must also be focus attention, for example, to the next areas of law problems: artificial intelligence and his influence on the professional law aid in appellate process about court decisions in civil cases. In addition, in this scientific article is paid attention about necessary in the future to study of other areas of legal aid in civil process in appeal instance, which are emphasized in the conclusions.

Key words: civil process, legal aid, appeal, appeal procedure, lawyer.

Постановка проблеми. Правова допомога у цивільному процесі є важливим юридичним інструментом захисту прав громадян України та іноземців, які потребують юридичного захисту у разі виникнення судових спорів у порядку цивільного судочинства, в тому числі і на стадії апеляційного оскарження рішення (ухвали) суду першої інстанції. Надання такої правової допомоги у цивільному процесі супроводжується можливістю її видової класифікації.

Правова (юридична) допомога може бути поділена на види залежно від суб'єкта її надання та рівня інстанції в межах системи судоустрою України, в якій вона може надаватися. Професійна правнича допомога є одним із видів правової допомоги у цивільному процесі. І саме одним із підрозділів (піднапрямком) такої допомоги є допомога в межах апеляційного перегляду рішення/ухвали суду першої інстанції, які не набрали законної сили.

Виходячи із концепції дослідження питань надання правової допомоги у цивільному процесі як складової доступності правосуддя слід відзначити, що апеляційне провадження є спеціальним майданчиком дій особи, яка надає правову (професійну правничу) допомогу.

Слід, у зв'язку з цим пояснити, що станом на 2022–2024 рр. в Україні нагально є гострим питання щодо

реформи як самої системи апеляції по цивільним справам, так і щодо удосконалення можливостей для адвокатів і юристів, що працюють з надання допомоги при оскарженні судових рішень та ухвал.

Діяльність сучасного юриста (адвоката) пов'язується із численними завданнями у межах цивільного процесу в апеляції за порядком ЦПК України в редакції чинній на 15.10.2024 року. Проте, через звавий розвиток штучного інтелекту, а також розвитку нових технологій, можливо запропонувати нові ідеї з цікавих напрямків у сфері тематики цієї наукової статті.

Можливо спрогнозувати, що в подальшому все більше стане вплив системи ІТ на систему цивільного судочинства. У зв'язку з цим, наприклад, було б доречно міркувати про запровадження нових категорій адвокатів – ІТ адвокатів, адвокатів у сфері криптовалют, адвокатів у сфері штучного інтелекту. Тобто про юридичний супровід у сфері інформаційних технологій, наприклад, щодо електронних торгів, бірж, криптовалют.

Враховуючи новітні глобальні процеси, які супроводжують і Україну і весь світ, слід сказати, що вони впливають і на адвокатську практику, і на судові процеси. І тому, аби залишатися на шляху розвитку адвокатська спільнота

та спільнота юристів повинна враховувати тенденції, які є наявними у 2022–2024 роках щодо багатьох напрямків. І у зв'язку з цим, розуміти, які є можливі перспективи, скажімо на 2025–2030 роки у сфері захисту прав громадян у судових процесах у межах апеляцій.

Актуальність дослідження проблеми надання правової (професійної правничої) допомоги по справам, які відносяться до цивільної юрисдикції є те, що вона змінилася через нововведення у законодавство, упровадження нових вимог до апеляційних скарг за правилами Цивільного процесуального кодексу України. Крім того, суттєво змінив інститут апеляцій у цивільному процесі і через збройну агресію проти України (яка дуже ускладнює роботу, серед іншого, і діяльність апеляційних судів та доступність цих судів для громадян України).

Крім цього, враховуючи те, що є не високим рівнем виконання постанов судів апеляційної інстанції, які набрали законної сили і не були оскаржені до Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду, доречним і нагальним є питання доцільності запропонування нових ідей щодо підвищення виконання в межах виконавчого провадження таких постанов судів апеляційної інстанції.

Крім цього, виходячи з концепції дослідження слід сказати те, що особливою актуальністю має те, що діяльність юристів та адвокатів у 2022–2024 рр. в апеляції в цивільному процесі пов'язується із численними новими проявами щодо електронізації багатьох судових процедур. Деякі з них мають прояв у різній судовій практиці, що ускладнює як роботу діючих юристів та адвокатів, які задіяні у процесі з надання допомоги в апеляції за правилами ЦПК України в чинній редакції.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання, які тісно пов'язані з правовою (професійною правничою) допомогою в апеляційному порядку у цивільному процесі досліджували такі науковці, як: К. В. Гусаров, О. І. Попов, В. Ю. Мамницький, О. В. Рожнов, Н. Ю. Сакара, Т. А. Цувіна, С. С. Бичкова та багато інших.

Відразу треба відзначити, що яких би технологічних проривів не відбувалося у сучасному цивільному процесі (особливо у ХХІ ст.), діяльності адвокатури, судоустрою, не варто забувати класичні постулати, які становлять фундамент того, на чому будується основа і з здійснення цивільного процесу в Україні, а також базою для здійснення роботи юристам та адвокатам, які надають допомогу громадянам України, іноземцям та особам без громадянства.

У зв'язку з цим, автор цієї наукової статті для більш глибокого розуміння сутності правової допомоги у цивільному процесі в апеляції справедливо вимушений звернутися до робіт провідних вчених, які приділили значну увагу основам цивільного процесу. Це допоможе з врахуванням сутності концепції здійснюваного дослідження сформулювати нові вектори діяльності юристів та адвокатів у межах апеляцій у цивільному процесі для майбутнього, особливо на 2025–2030 рр.

Враховуючи те, що апеляційне провадження у цивільному процесі є спеціальним питанням у цій галузі, необхідно декілька слів в першу чергу зазначити про загальні фундаментальні риси цивільного процесу. Так, у науковому дослідженні В. Комарова зазначено, що очевидно, що суспільні відносини, які виникають при здійсненні правосуддя у цивільних справах, мають специфічний характер [1, с. 102]. Поряд з цим, варто звернути увагу на те, що у роботі Ю. Білоусова зазначено, що основним і найголовнішим положенням, що відображає усвідомлення необхідності розвитку законодавства про цивільне судочинство й українського законодавства в цілому, є те, що саме національне законодавство повинно забезпечувати необхідний і достатній рівень правового захисту, який не потребуватиме звернення до міжнародних інституцій і застосування міжнародних актів, оцінки національного

законодавства правозастосовними органами міжнародної юрисдикції [2, с. 944].

Безперечно варто з позитивної точки зору також відмітити факт проведених наукових досліджень з боку провідних процесуалістів України проблем апеляційного оскарження у цивільному процесі. У зв'язку з цим, слід підкреслити те, що розробкою проблем апеляційного провадження у цивільному процесі займався К. В. Гусаров, який вказує, що слід зазначити, що правом на оскарження судового рішення у теперешній час, наділене, по суті, необмежене коло осіб [3, с. 340–341].

О. І. Попов на дисертаційному рівні приділив увагу питанням інстанційності і зазначає, що визначається, що в основі принципу інстанційності, як засади організації судової системи, є право на виправлення судової помилки та необхідність забезпечення єдності судової практики [4, с. 7]. Також варто звернути увагу на те, про що пише І. В. Назаров який зазначає, що апеляційні суди становлять другий рівень (ланку) в системі судів загальної юрисдикції. Далі І. В. Назаров вказує, що вони забезпечують реалізацію конституційного принципу щодо забезпечення апеляційного оскарження рішень суду [5, с. 133]. Варто погодитись із тим, про що пише Сібілєва Н. В. і зазначає, що суд апеляційної інстанції розглядає апеляції на рішення судів першої інстанції, що не вступили в законну силу, з вирішенням питання про законність та обґрунтованість оскарження [6, с. 78].

Для більш детального розуміння сутності апеляції у цивільному процесі та місця правової (професійної правничої) допомоги у ній, варто також звернутися до напрацьованих відомих правників із загальних судових питань, які можуть бути доречні і для цього здійснюваного дослідження.

Наприклад, В. Г. Буткевич (суддя Європейського суду з прав людини у відставці) зазначає, що захист судом прав і свобод людини можна розглядати як норму, реалізація якої обумовлена наявністю ряду імперативних вимог: надання доступу до правосуддя, заборона відмови в правосудді, захист не теоретичних й ілюзорних можливостей, а конкретного й дійсного права доступу в суд, рівень доступу має бути достатнім для захисту цього права, можливість ясні і конкретні, щоб у випадку їх недотримання можна їх було оспорити, обов'язок держави забезпечити ефективність права доступу до правосуддя, утвердження системи юридичної допомоги для реалізації цього права, спрощення процедури доступу до суду, надання допомоги адвоката та ін. [7, с. 411]. В свою чергу, В. В. Забогін зазначає, що специфіка права на правову допомогу в цивільному судочинстві проявляється в тому, що воно, по суті маючи усі ознаки конституційного суб'єктивного права, може набувати як «чистих» цивільних процесуальних якостей, так і «допроцесуальних» властивостей. Далі В. В. Забогін зазначає, що разом з тим воно не є абсолютним і має розглядатися як мінімальна вимога доступності цивільного судочинства, що забезпечує дію виключних засад змагального процесу, без яких судовий розгляд не може виникнути, а якщо і розпочався, не відповідатиме вимозі рівності сторін [8, с. 15–16].

Водночас, навіть враховуючи вищезазначене, це не позбавляє доцільності нового погляду на існуючі проблеми у межах досліджуваного питання правової (професійної правничої) допомоги у цивільному процесі в сфері апеляційного провадження.

Крім цього, слід розуміти те, що чимало наукових праць у сфері цивільного процесу, адвокатури, судоустрою, правової допомоги, професійної правничої допомоги, яка публікується в Україні протягом останніх років (2022–2024 рр.) переважно стосується питань чинного законодавства, ролі в сьогоденні юристів, адвокатів, які допомагають клієнтам. Але, нажаль, не достатньо, на думку автора цієї наукової статті, приділяється увага

сучасними дослідниками про те, яким має бути цивільний процес майбутнього, чим може займатися юрист (адвокат) в цивільному процесі в апеляції, скажімо через 5–10 років, які можливо доцільно внести зміни у профілі підготовки нових юристів на майбутнє. Цьому, на думку автора цієї наукової статті, слід приділяти увагу аж ніяк не менше, ніж тому, що є чинним станом на сьогодні.

Метою статті є вивчення сучасного законодавства, яке регулює питання перегляду рішень/ухвал суду першої інстанції в порядку апеляції за правилами Цивільного процесуального кодексу України та законодавства у сфері адвокатури, судоустрою, які важливі до питань надання правової (професійної правничої) допомоги у цивільному процесі у межах апеляційного оскарження.

Крім цього, у цій науковій статті автор ставить собі за ціль проаналізувати пропозиції з боку суб'єктів законодавчої ініціативи та точки зору провідних науковців України, а також сформулювати свої власні пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства України, яке має відношення до інституту правової (професійної правничої) допомоги громадянам та іншим зацікавленим особам у цивільному процесі в апеляційній інстанції.

Додатковою метою, яка ставиться у цій науковій статті є аналіз судової практики, яка стосується певних інновацій у діяльності адвокатів, з якими вони вимушені були стикнутися в межах апеляції в цивільному процесі. Пояснюючи такий намір з боку автора цієї наукової статті думається, що розуміння таких новітніх тенденцій може бути корисним для діючих адвокатів та юристів, які в 2024 році надають допомогу в цивільному процесі в межах апеляційного провадження, а також для молодого покоління юристів, студентів та стажистів, які рухаються в напрямку здобуття статусу адвоката.

Виклад основного матеріалу. Переходячи до основної частини дослідження, яке заплановано у цій науковій статті було б не логічним не відмітити те, що перш за все варто підкреслити, що питання професійної правничої допомоги закріплено у ст. 59 Конституції України, яка є чинною і на 2024 рік [9] та ч. 2 ст. 15 Цивільного процесуального кодексу України, що також є чинною на цей самий рік [10]. Крім цього, в Україні також є прийняті й інші нормативно-правові акти, які у своєму змісті регулюють питання правничої допомоги.

Наприклад, варто звернутися до п. 6 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», де зазначено, що інші види правничої допомоги – види адвокатської діяльності з надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань, правового супроводу діяльності клієнта, складання заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру, спрямованих на забезпечення реалізації прав, свобод і законних інтересів клієнта, недопущення їх порушень, а також на сприяння їх відновленню в разі порушення [11]. Наступним законодавчим джерелом, яке регламентує питання професійної правничої допомоги є Закон України «Про судоустрій і статус суддів», який у ч. 1 ст. 10 закріплює, що кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, визначених законом, держава забезпечує надання професійної правничої допомоги безоплатно [12]. У зв'язку з цим, варто відмітити, що питання безоплатної правничої допомоги врегульовано у низці статей Закону України «Про безоплатну правничу допомогу» [13].

Досліджуючи питання апеляційного провадження у цивільному процесі України та питань надання правової (професійної правничої) допомоги, варто звернутися до статистичної інформації за 2020–2023 рр. щодо кількісних показників апеляційних скарг.

Так, у інформаційному джерелі зазначено, що у провадженні апеляційних судів упродовж 2020 року перебувало 97,3 тис. апеляційних скарг і матеріалів, із них переважну кількість, як і в попередні роки, становлять апеляційні скарги на судові рішення – 66,5 тис. [14, с. 9].

В більш новій статистиці зазначено, що у провадженні апеляційних судів упродовж 2021 року перебувало 108,4 тис. апеляційних скарг і матеріалів, із них переважну кількість, як і в попередні роки, становлять апеляційні скарги на судові рішення – 105,5 тис. [15, с. 8].

За ще більш новою інформацією розкривається, що у провадженні апеляційних судів упродовж 2022 року перебувало 75,9 тис. апеляційних скарг і матеріалів, із них переважну кількість, як і в попередні роки, становлять апеляційні скарги на судові рішення – 74,4 тис. [16, с. 8].

За останньою інформацією, яку вдалося автору цієї наукової статті знайти, у якій вказується, що у провадженні апеляційних судів упродовж 2023 року перебувало 95,8 тис. апеляційних скарг і матеріалів, із них переважну кількість, як і в попередні роки, становлять апеляційні скарги на судові рішення – 88,5 тис. [17, с. 9].

Аналізуючи вищенаведену статистику щодо кількості апеляційних скарг, можна помітити тенденцію щодо значного зменшення їх кількості у 2022 році у порівнянні з 2021 роком. Причиною цього можна назвати збройну агресію проти України, що стало наслідком переселення багатьох українців та українок в іншу місцевість. У зв'язку з цим, наприклад, через вимушене переселення громадян могли втратити роботу, через що значно складніше стало сплачувати їм судовий збір за подачу апеляційних скарг.

Пов'язуючи таку інформацію щодо кількості судових справ в межах апеляції за 2020–2023 рр. із концепцією дослідження слід зробити такий проміжний висновок, що в достатньо великих обсягах в сьогодні у них залучаються адвокати чи, які мінімум юристи. А відтак, робота юриста чи адвоката у таких судових процедурах є дуже поширеною.

Крім цього, враховуючи те, що за останні роки в Україні захист прав та інтересів скаргників продовжує користуватися попитом в межах апеляційного провадження у цивільному процесі, варто відмітити наступне. Корисною в багатьох випадках є можливість їх звернення за отриманням правової (професійної правничої) допомоги при здійсненні цього захисту.

Продовжуючи дослідження щодо того питання, якою є і може бути класифікація правової (професійної правничої) допомоги для 2024 року в Україні, необхідно зауважити на різних видах правової (професійної правничої) допомоги у цивільному процесі в апеляційному порядку. До них доречно відносити наступні:

1) підготовка доказової бази шляхом підбірки та аналізу постанов та ухвал, які винесені судами України в апеляційному порядку та розміщені в Єдиному державному реєстрі судових рішень;

2) юридичні консультації стосовно предмета перегляду в апеляційному порядку у справі, яка відноситься до цивільної юрисдикції;

3) підготовка апеляційної скарги (або у деяких випадках відзиву – в залежності від сторони справи, якій надається така допомога) та її подання (надсилання) в апеляційний суд;

4) участь у судових засіданнях (безпосередньо або у режимі відеоконференції), в деяких випадках, коли суд апеляційної інстанції може викликати сторони у справі.

Але тут варто зауважити і окремо варто зрозуміти, що це є в більшій мірі те, що стосується сьогодні, оскільки невпинний жвавий розвиток технологій в інформаційних системах, а також удосконалення електронного документообігу може внести свої корективи на види правової допомоги в майбутньому цивільному процесі.

Варто відмітити, що на сьогодні залишається не повністю вирішеною проблема з нестачею суддівських кадрів для апеляційної інстанції, в якій також надають правову (професійну правничу) допомогу юристи та адвокати з 2022 року по цей час. В інформаційному джерелі зазначається, що так, чисельність суддів, визначена нака-

зом ДСА України становить 6 278 суддів, а кількість суддів, які в 2022 році здійснювали правосуддя – 4 434 судді. Далі в цьому ж джерелі зазначено, що отже, станом на 31.12.2022 кадровий дефіцит суддів у місцевих та апеляційних судах які здійснювали правосуддя, становить 1 844 судді [18].

Через це, робота юриста чи адвоката, який надає правову (професійну правничу) допомогу у цивільному процесі на етапі апеляційного оскарження, пояснити клієнту і про такі ускладнення в сучасних реаліях апеляційного провадження в цивільному процесі зокрема.

У цьому контексті, не менш проблемним варто назвати також і наступне, з чим стикається юрист (адвокат), який надає правову (професійну правничу) допомогу в цивільному процесі в межах апеляції в 2022–2024 рр. Серед них:

1) низька виконуваність постанов судів апеляційної інстанції;

2) не однакова доступність апеляційного суду для громадян в межах конкретної області України. Враховуючи це, варто підкреслити, що далеко не всі населені пункти знаходяться на однаковій доступності до апеляційного суду;

3) складна ситуація через збройну агресію проти України. Наприклад, через ракетні обстріли страждають і населені пункти, в яких розташовуються апеляційні суди. Крім цього, вимушене оголошення повітряних тривог через збройну агресію проти України також ускладнює роботу суддів, які розглядають апеляційні скарги у цивільному процесі;

4) проблеми з енергопостачанням (особливо в деякі періоди 2022 р., 2023 р. та в окремі місяці літа 2024 року), що сталося через збройну агресію проти України. Це стає наслідком, наприклад, неможливості повноцінно користуватися інтернет ресурсами, пошуком судової практики за другою (апеляційною) інстанцією. Крім того, це ускладнює можливість користування і Електронним кабінетом про який багаторазово закріплено в Цивільному процесуальному кодексі України.

Для розуміння сучасних сутнісних речей правової допомоги у цивільному процесі в межах апеляції за 2024 рік далі необхідно звернутися до судової практики, яка може бути корисною і при дослідженні питань правової (професійної правничої) допомоги у цивільному процесі на етапі апеляційного оскарження. У Постанові Харківського апеляційного суду від 16 січня 2024 року вказується, що Суд зазначає, що при застосуванні процесуальних норм належить уникати як надмірного формалізму, так і надмірної гнучкості, які можуть призвести до скасування процесуальних вимог, встановлених законом. Надмірний формалізм у трактуванні процесуального законодавства визначається неправомірним обмеженням права на доступ до суду як елемента права на справедливий суд згідно зі статтею 6 Конвенції [19].

Пояснюючи доцільність вищезгаданого випадку із судової практики в межах апеляційної інстанції думається, що в певному розумінні надмірним формалізмом при апеляційному оскарженні рішення суду першої інстанції у цивільному процесі є можливість з боку суду повертати апеляційні скарги у визначених Цивільним процесуальним кодексом випадках. Серед суб'єктів, які вправі скласти і подати в інтересах своїх довіритель, можуть бути і особи, які надають правову (професійну правничу) допомогу. Тому вбачається, що можливо доречно внести зміни до Цивільного процесуального кодексу України з цього питання і більш пом'якшити наслідки, коли за чинними приписами суд відразу повинен повертати відповідні апеляційні скарги (серед них і ті, які складені особами, які допомагали скажникам).

Наприклад, у цьому контексті, варто міркувати про доречність в більшій кількості випадків залишати без руху апеляційні скарги, а не повертати їх скажникам.

Думається, що це може допомогти скажникам та особам, які надають правову (професійну правничу) допомогу у цивільному процесі у справі, по якій більш зручним буде виправлення недоліків по апеляційній скарзі (яку залишено без руху), ніж у разі повернення цієї скарги апеляційним судом.

Враховуючи концепцію дослідження суті правової (професійної правничої) допомоги у цивільному процесі як складової доступності правосуддя на етапі апеляційного оскарження слід зробити (сформулювати) нові ідеї, які можуть в майбутньому, наприклад з 2025 року і далі (у випадку їх сприйняття) принести користь щодо сприяння збільшення ефективності роботи апеляційної інстанції в межах цивільного судочинства, що може позитивно вплинути і на результативність роботи адвоката чи юриста.

Продовжуючи дослідження відповідно до мети цієї наукової статті, в якості можливих пропозицій до Цивільного процесуального кодексу України в аспекті удосконалення норм, які можуть позитивно вплинути і на питання правової (професійної правничої) допомоги у цивільному процесі на етапі апеляції варто зазначити наступне. Доцільним було б додавання до Цивільного процесуального кодексу України нової статті 382–1 з назвою «Виконання постанови суду апеляційної інстанції».

У цій новій статті доречно було б закріпити наступні положення:

1. Судді, які розглядали справу в апеляційному порядку і підписали текст постанови за результатами розгляду зобов'язані суворо здійснювати судовий контроль за виконанням цих постанов;

2. Під час цього судового контролю судді, які розглядали в апеляційному порядку справу і підписали текст прийнятої постанови зобов'язані письмово звітувати про те, які конкретні кроки з їх боку були здійснені з метою реального виконання постанови суду апеляційної інстанції;

3. Кожен суддя, який розглядав апеляційну скаргу і підписав постанову апеляційного суду за результатами апеляційного розгляду повинен складати і подавати письмовий звіт про судовий контроль за виконанням цієї постанови. Цей звіт подається суддями в останній день відповідного календарного місяця (якщо це святковий чи вихідний день – то в останній робочий день, який йому передуює). Якщо суддя (судді) перебуває (перебувають) у відпустці чи на лікарняному, то звіт повинен бути складений у перший робочий день після виходу судді (суддів) з відпустки/лікарняного. Цей звіт повинен надаватися до Голови апеляційного суду в якому працює суддя, що розглядав апеляційну скаргу і підписав за результатами апеляційного розгляду постанову суду апеляційної інстанції. В апеляційному суді повинен вестися в обов'язковому порядку облік таких звітів;

4. У разі, якщо не подано у встановлений строк цей письмовий звіт, може бути відкрито дисциплінарне провадження щодо цього судді з метою перевірки причин не подання такого звіту. У разі, якщо причини неподання звіту виявляються неповажними, суддю може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності в порядку, визначеному Кодексом законів про працю України;

5. У разі, якщо суддя з поважних причин не міг/не могла подати звіт у встановлений строк для цього, йому надається додатковий строк, який не може перевищувати 10 робочих днів з моменту встановлення поважності пропущення строків.

Пояснюючи доцільність прийняття таких нових ідей до Цивільного процесуального кодексу України, вбачається, що це дозволить збільшити рівень виконання судових постанов, в тому числі і по справам, в яких юристи/адвокати допомагали своїм довірительям в апеляційній інстанції. У зв'язку з цим, на практиці від такого ще більшою була б цінність роботи юриста/адвоката, який допомагав у судовому процесі в апеляції по цивільній справі.

Більш того, пояснюючи доцільність вищезапропонованих ідей до Цивільного процесуального кодексу України, варто окреслити таку практичну ситуацію.

Адвокат чи юрист надає професійну правничу (правову) допомогу у цивільній справі в апеляційній інстанції і виграє справу на стороні, якій він надавав цю допомогу. Постанова суду апеляційної інстанції набирає законної сили, а інша сторона (яка програла справу) не оскаржує до Касаційного цивільного суду цю постанову.

Логічно, що в подальшому наступним кроком для сторони, яка виграла справу виступає ініціювання виконавчого провадження. І саме на етапі після відкриття виконавчого провадження, можуть розпочатися практичні проблеми з ускладненою діяльністю суб'єктів, які повинні здійснювати виконання судових рішень (до яких, серед інших, відноситься і постанова суду).

Тому, в цьому випадку, ефективний судовий контроль саме з боку суддів, які розглядали справу, постанова по якій підлягає виконанню, повинен бути реальним, а не безнадійним.

Продовжуючи дослідження необхідно зазначити, що зареєстровано низку пропозицій щодо внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Вбачається, що є необхідним аналіз таких пропозицій останніх років, бо у разі їх прийняття, це може вплинути і на інститут професійної правничої допомоги, як спеціальний вид правової допомоги в апеляційному порядку у цивільному процесі.

Досліджуючи проблеми професійної правничої допомоги у цивільному процесі на стадії апеляційного оскарження варто відмітити наступне. Оскільки адвокати мають право складати та звертатися із відповідними апеляційними скаргами у апеляційні суди в інтересах довіритель у цивільному процесі, доречно проаналізувати ідеї, які містяться у Законопроекті № 10312 від 04.12.2023 року.

Цим законопроектом пропонується внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» щодо конкретизації того, якою конкретно повинна бути освіта в адвоката. В цьому проекті Закону України пропонується внести зміни до ч. 1 ст. 6 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» і передбачити те, що «Адвокатом може бути фізична особа, яка має вищу освіту за освітнім ступенем магістра на основі освітнього ступеня бакалавра в галузі права...» [20].

Аналізуючи такі пропозиції, які описані у вищезазваному законопроекті необхідно зупинитися на наступному.

Пояснюючи важливість таких ідей, варто відмітити те, що особа, яка претендує здобути юридичні знання у сфері права повинна пройти відповідне навчання. При навчанні здобувачем юридичної освіти у межах бакалаврату вивчається така важлива навчальна дисципліна як «Цивільний процес» (в межах якої важливий блок займають процедури апеляційного перегляду рішень судів першої інстанції, особливості складення апеляційних скарг/відзивів на апеляційну скаргу тощо).

Якщо ж особа, наприклад, не здобувала вищу освіту рівня бакалавра за спеціальністю у сфері права/правознавства, а здобула її за іншим напрямком, вона також має право здобути вищу освіту рівня магістра у сфері права. Водночас в цьому випадку, процедура дещо відрізняється. Але в межах юридичної магістратури, зазвичай не вивчається окремо така навчальна дисципліна, як «Цивільний процес» (вона зазвичай передбачена у межах юридичного бакалаврату).

В рамках юридичної магістратури вивчаються вже спеціальні (вибіркові) навчальні дисципліни цивільного процесуального спрямування, що повинні поглиблювати навички та знання з боку здобувачів вже ті, які повинні були бути вже опановані в межах навчальної дисципліни «Цивільний процес» в межах бакалаврату. Звичайно необхідно відмітити те, що навіть якщо особа, яка здобула іншу ніж юридичну бакалаврську освіту, це не значить, що вона

не може здобути якісні знання та навички в межах вже юридичної магістратури при цьому поєднуючи навчання з практикою та додатковою самоосвітою.

Тому в цілому, вбачається, що запропоновані ідеї у законопроекті № 10312 від 04.12.2023 року (у разі їх прийняття) можуть внести корективи у питання більш поглибленого володіння з боку осіб, які плануючи здобути професію адвоката, раніше пройшли бакалаврську та магістерську підготовки у межах галузі знань «Право» з питань і більш поглибленого складання апеляційних скарг у межах цивільного процесу.

У межах цієї наукової статті, де досліджуються окремі питання правової (професійної правничої) допомоги у цивільному процесі в апеляції, слід відзначити неоднозначну судову практику за 2024 рік щодо нових інновацій, які повинні враховуватися з боку адвокатів (юристів). Виходячи із концепції дослідження необхідно взяти до уваги таку новітню судову практику.

В Ухвалі Запорізького апеляційного суду від 22 лютого 2024 року зазначається, що перевірявши апеляційну скаргу на відповідність приписам цивільно-процесуального кодексу, колегія встановила, що за формою та змістом апеляційна скарга відповідає вимогам статті 356 ЦПК України. Апеляційна скарга подана з дотриманням строку на апеляційне оскарження. Підписано кваліфікаційним електронним підписом адвоката як повноважним представником, про що в матеріалах справи міститься довідка суду, копія ордеру та договору про надання правової допомоги. Цією ухвалою відкрито у підсумку апеляційне провадження [21].

Також доцільно взяти до уваги те, що в Ухвалі Київського апеляційного суду від 31 січня 2024 року зазначено, що в апеляційній скарзі представник скаржника просить поновити строк на апеляційне оскарження рішення суду, посилаючись на те, що 11 вересня 2023 року в судовому засіданні було проголошено вступну та резолютивну частини рішення. Повний текст оскаржуваного рішення надіслано судом позивачу не було. Копію повного тексту рішення отримано позивачем 10 жовтня 2023 року за заявою в приміщенні суду одночасно з ознайомленням з матеріалами справи. Зазначає, що 08 листопада 2023 року позивач надіслав засобами електронного зв'язку апеляційну скаргу, підписану кваліфікаційним електронним підписом його представника в даній справі, разом з клопотанням про поновлення пропущеного з поважних причин строку на апеляційне оскарження безпосередньо до Київського апеляційного суду. У підсумку у цій ухвалі поновили строк на апеляційне оскарження та відкрили апеляційне провадження за апеляційною скаргою, яка подана представником [22].

Натомість є і інша практика, яка має інший результат. Так, варто звернутися до того, що в Постанові Львівського апеляційного суду від 05 лютого 2024 року вказується, що 05 лютого 2024 року від Особа_2 на офіційну електронну скриньку суду надійшов лист – клопотання про залишення без розгляду заяви про забезпечення позову, однак актом головного спеціаліста суду стверджується, що зазначене клопотання не підписано кваліфікаційним електронним підписом. Відповідно до ч. 8, 9 ст. 43 ЦПК України якщо документи подаються учасниками справи до суду або надсилаються іншим учасникам справи в електронній формі, на такі документи накладається кваліфікований електронний підпис учасника справи (його представника) відповідно до вимог Законів України «Про електронні документи та електронний документообіг» та «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги». Якщо позов, апеляційна, касаційна скарга подані до суду в електронній формі, позивач, особа, яка подала скаргу, мають подавати до суду заяви по суті справи, клопотання та письмові докази виключно в електронній формі, крім випадків, коли судом буде надано дозвіл на їх подання в паперовій формі [23].

Аналізуючи таку вищевказану судову практику за 2024 рік щодо апеляційного провадження слід зробити такі зауваги з врахуванням концепції дослідження питань правової (професійної правничої) допомоги у цивільному процесі на етапі апеляції як складової доступності правосуддя.

Діяльність юристів (адвокатів), які у 2024 році надають правову (професійну правничу) допомогу характеризується наявністю необхідності враховувати новітні упровадження змін до ЦПК України, які стосуються електронного судового процесу та електронних судових процедур. У зв'язку з цим, неабияке значення набуває вміння з боку цих осіб користуватися електронним цифровим підписом, оскільки без нього в електронному порядку не можливо повноцінно виконувати поставлені задачі відповідно до тих завдань, які поставив перед ними клієнт у справі, яка дійшла апеляційної стадії по цивільній справі.

У зв'язку з цим, та виходячи із концепції дослідження слід навести певні перспективні шляхи для розвитку сучасного стану питань, які пов'язуються із діяльністю юристів (адвокатів) у межах апеляції по цивільному процесі з застосуванням електронних цифрових підписів.

Думається, що задля підвищення вмінь з боку адвокатів щодо застосування нових електронних цифрових підписів слід постійно проводити вебінари та нові курси підвищення кваліфікації в межах Рад адвокатів відповідних регіонів України на 2025–2026 рр. щодо саме напряму застосування цих підписів в цивільних справах на етапі апеляції.

Ще варто відзначити, що по суті запровадження електронних цифрових підписів це є вимогою сьогодення, оскільки чимало як і судових процедур у 2024 році в Україні, так і низки інших соціальних напрямів поступово перебирається з матеріального світу в віртуальний, а отже відбувається процес розвитку.

Висновки. Правова (професійна правнича) допомога при апеляційному перегляді рішень судів першої інстанції

у цивільному процесі є спеціальним додатковим благом (підтримкою), яка надається з боку юриста (адвоката) своєму довірителю, якщо він не зможе самостійно здійснити захист своїх прав в суді апеляційної інстанції або ж бажає навіть володіючи юридичними знаннями отримати супровід з боку особи, яка пройшла спеціальну поглиблену правничу підготовку.

Подальші наукові дослідження з проблематики правового забезпечення правової (професійної правничої) допомоги у цивільному судочинстві в апеляційному порядку доцільно також приділяти, наприклад, таким напрямкам:

- 1) штучний інтелект та його вплив на інститут професійної правничої допомоги при перегляді судових рішень по цивільним справам в апеляційному порядку;
- 2) зближення цивільного процесуального законодавства України з законодавством Європейського Союзу з питань надання юридичної допомоги в апеляції;
- 3) розвиток альтернативних способів вирішення спорів (наприклад, за допомогою медіації);
- 4) надання безоплатної правничої допомоги внутрішньо-переміщеним особам;
- 5) міжнародно-правове співробітництво у сфері діяльності апеляційних судів, які переглядають судові рішення цивільно-правового циклу;
- 6) виходячи із концепції розвитку права на правову (професійну правничу) допомогу у цивільному процесі як складової доступності правосуддя слід міркувати і в напрямку розширення роботи адвокатів щодо сфери IT права, біржового права, криптовалютного права та інших нових інновацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Комаров В. Вчення про предмет цивільного процесуального права. *Право України*. 2017. № 5. С. 102–111.
2. Білоусов Ю. Напрями розвитку цивільного процесуального законодавства України. Liber Amicorum Вячеслав Комаров / упоряд. Т. Комарова; за ред. Т. Комарової. – Харків: Право, 2020. – С. 940–949.
3. Гусаров К. В. Перегляд судових рішень в апеляційному та касаційному порядкух: монографія. – Х.: Право, 2010. – 352 с. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/1490/1/Gusarov_2010.pdf (Дата звернення: 17.08.2024).
4. Попов О. І. Перегляд судових рішень у цивільних справах Верховним Судом України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. *Науковий керівник:* Гусаров К. В. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків. 2014. 20 с.
5. Організація судових та правоохоронних органів: навч. посіб. : у 2 ч. / Л. М. Москвич, І. В. Назаров, О. О. Овсяннікова та ін.; за ред. Л. М. Москвич. – 2-ге вид., перероб. і допов. – Харків: Право, 2018. Ч. 1: Основи судострою України. – 244 с.
6. Організація судових та правоохоронних органів: Підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів / І. Є. Марочкін, Н. В. Сібільова, В. П. Тихий та ін. За ред. І. Є. Марочкіна і Н. В. Сібільової. – Х.: Одиссей, 2010. – 320 с.
7. Конституція України. Науково-практичний коментар / редкол.: В. Я. Тацій (голова редкол.), О. В. Петришин (відп. секретар), Ю. Г. Барабаш та ін.; Нац. акад. прав. наук України. – 2-ге вид., переробл. і допов. – Х.: Право, 2014. – 1128 с.
8. Заботін В. В. Право на правову допомогу в цивільному судочинстві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. *Науковий керівник:* Сакара Н. Ю. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків. 2018. 22 с.
9. Конституція України. *Верховна Рада України*; Конституція України, Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (Дата звернення: 27.10.2024).
10. Цивільний процесуальний кодекс України. Кодекс України; Кодекс, Закон від 18.03.2004 № 1618-IV. Дата оновлення: 19.10.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (Дата звернення: 27.10.2024).
11. Про адвокатуру та адвокатську діяльність. Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI. Дата оновлення: 03.08.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (Дата звернення: 27.10.2024).
12. Про судоустрій і статус суддів. Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. Дата оновлення: 08.08.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (Дата звернення: 27.10.2024).
13. Про безоплатну правничу допомогу. Закон України від 02.06.2011 № 3460-VI. Дата оновлення: 28.06.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text> (Дата звернення: 27.10.2024).
14. Верховний Суд Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду Аналітичний огляд стану здійснення цивільного судочинства у 2020 році. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2020_%20analiz_KCS.pdf (Дата звернення: 17.08.2024).
15. Верховний Суд Аналітичний огляд стану здійснення цивільного судочинства у 2021 році. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/zvi/2021_analiz_KCS.pdf (Дата звернення: 17.08.2024).
16. Верховний Суд Аналітичний огляд стану здійснення цивільного судочинства у 2022 році. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/ogliady/2022_analiz_KCS.pdf (Дата звернення: 17.08.2024).
17. Верховний Суд Аналітичний огляд стану здійснення цивільного судочинства у 2023 році. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/ogliady/Analiz_KCS_2023.pdf (Дата звернення: 17.08.2024).
18. ДСА України оприлюднила статистику про стан здійснення правосуддя у 2022 році в умовах воєнного стану. URL: <https://dsa.court.gov.ua/dsa/pres-centr/news/1384015/> (Дата звернення: 17.08.2024).
19. Харківський апеляційний суд. Постанова 2024 року. Справа № 953/8817/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116351701> (Дата звернення: 17.08.2024).
20. Проект Закону України від 04.12.2023 р. N 10312 Про внесення змін до Закону України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність" щодо уточнення ступеня вищої освіти для осіб, які мають право здійснювати адвокатську діяльність. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/J1f0382I?an=1> (Дата звернення: 17.08.2024).
21. Ухвала Запорізького апеляційного суду від 22 лютого 2024 року. Справа № 336/8553/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117177214> (Дата звернення: 15.10.2024).
22. Ухвала Київського апеляційного суду від 31 січня 2024 року. Справа № 761/40822/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116774183> (Дата звернення: 15.10.2024).
23. Постанова Львівського апеляційного суду від 05 лютого 2024 року. Справа № 447/3061/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116863675> (Дата звернення: 15.10.2024).